

POLATLI KIRIM TÜRKLERİ'NİN GELENEKSEL TÖRENLERİ

Şirin YILMAZ ÖZKARSLI*

Özet: Bu çalışmada Polatlı'nın Eskipolatlı, Karakaya ve Toydemir köylerinde yaşayan Kırım Türkleri'nin geçiş törenleri ve tepreş şenlikleri ele alınıp incelenmekte ve özellikle, toplumsal birlik şuurunun canlı tutulmasına yönelik pratikler üzerinde durulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Polatlı, Kırım Türkleri, geçiş törenleri, tepreş töreni.

Traditional Ceremonies of Crimean Turks in Polatlı

Abstract: This study examines the traditional rituals of passage and the "tepreş" ceremonies of the Crimean Turks living in Eskipolatlı, Karakaya and Toydemir villages of Polatlı, emphasizing the important functions of such practices in the maintenance of social unity and solidarity.

Keywords: Polatlı, Crimean Turks, parades, tepreş celebrations.

I. Araştırmanın Çerçevesi ve Araştırma Alanının Tanımı

Kırım Türkleri'nin Türkiye'de topluca yaşadığı yerlerden biri olan Polatlı ilçesi yerleşim birimi ve ona bağlı köy yerleşim birimlerinde yaptığımız alan çalışması sırasında, geçiş törenleri ve "tepreş" adı verilen şenliklerin toplum hayatında mevcut birlik ve beraberliğin kurulmasında ve korunmasında önemli işlevler gördüğü gözlemlenmiştir. Elinizdeki çalışmada bu yönde göze çarpan geçiş törenleri ve "tepreş" şenlikleri üzerinde durulmaya ve bunların temel özellikleri ve işlevleri açıklanmaya çalışılacaktır.

İnceleme şu çerçevede ele alınacaktır:

"Milletlerin kimliğini oluşturan ortak kabuller, geniş ölçüde, sözlü kültür içinde teşekkül eder. Her ortak kabul, kendini yaşatan bir gelenek yaratır. Bu gelenekler, milli kimliği paylaşan bireyler tarafından, ihtiva ettikleri özellikler, bütünüyle bilinmese bile, dayandıkları temel vasıflar itibarıyla, müştereken bilinirler. Bu durum, fertlerin birtakım olaylar karşısında, birbirlerini bireysel olarak tanımasalar bile, müşterek tavır takınmalarını sağlar" (Yıldırım 1998: 38). Sözlü geleneğe yaşayan kültür unsurları, bir önceki nesil tarafından, sosyal etkileşim ortamı içinde yenilere öğretilerek aktarılır. Bunlar, geleneğin dinamik durumu dolayısıyla, zaman içinde işlev, yapı, içerik bakımından değişikliğe uğrayabilir.

* Yard. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Yukarıda belirtilen Dursun Yıldırım'a ait çerçeve yaklaşım içinde yer alan ve incelememize konu olan unsurları ise şu bağlam içinde ele alacağız: "Gelenekler, mensup oldukları kültürlerin üyeleri arasında ortak bir ruh ve sağlam bir örgü oluşturarak kültürel devamlılığı sağlarlar" (Nirun-Özönder 1990: 262). Türk kültüründe, halkın gelenek halini almış sözlü birikimi ile şekillenmiş inançlarının ve pratiklerinin bir bölümü, insan yaşamı içinde, doğum, sünnet, evlenme, ölüm gibi belirli geçiş dönemlerinin kendine özgü törenleri kapsamında vücut bulmuştur. Geçiş törenleri, esas olarak, kişinin bireyi olduğu toplulukla uyumunu, birlik ve beraberlik duygularını pekiştirmekte, kişinin aidiyet duygusunu güçlendirmektedir.

Ankara İli'ne bağlı Polatlı ilçesinin nüfusu, İlçe nüfus kayıtlarına göre, 116.551'dir (2001). Bunun %6'sını Kırım Tatarları oluşturmaktadır İlçe merkezinde dağınık olarak yerleşmiş olan Kırım Tatarları bulunmakla birlikte, adları Eskipolatlı, Karakaya, Karakuyu, Karapınar, Karayavşan, Sakarya (Tırnaksız), Taşpınar, Tatlıkuyu, Toydemir ve Yenidoğan olmak üzere on ayrı köyde yaşamlarını sürdürmektedirler.

Bu çalışmada 08-12 Mayıs 2006 ve 3-7 Temmuz 2006 tarihlerinde, örnek alınan Toydemir, Eskipolatlı ve Karakaya köylerinde, 21 Mayıs 2006 tarihinde Eskipolatlı Köyü'nde gerçekleşen Tepreş Şenliği'nde ve Polatlı Merkez'de yapılan saha araştırması ile Polatlı diasporasında yaşamakta olan Kırım Türkleri'nin gelenek, görenek ve inançları, geçiş törenleri merkezinde incelenmiş, günümüz koşullarında hangilerinin canlılığını koruduğu; bunların, bu topluluğun sosyal ilişkilerini ve iç dinamiklerini korumadaki işlevi anlaşılmasına çalışılmıştır. Yapısı tamamen farklı olmakla birlikte, toplumsal şuur ve paylaşım duygularının sürekliliğine, geçiş törenlerine benzer bir etkisi olup olmadığını tespit edebilmek için araştırmamızda, yılda bir kez tekrarlanan tepreş etkinlikleri de kısaca yer almıştır.

Polatlı diasporasında yaşamakta olan Kırım Türkleri için özellikle geçiş dönemlerinin algılanışı ve gerçekleşmesi sırasında toplumsal değerlerle ve inançlarla bütünleşerek uygulanan pratikler, günümüz koşullarında bazı değişikliklere uğramakla ve zayıflamakla birlikte; canlılığını korumakta, onların toplumsal düşünce ve davranışlarına doğrudan tesir etmektedirler. Bu durumun örnekleri, çalışma alanı olarak seçilen Eskipolatlı, Karakaya ve Toydemir köylerinde açıkça görülebilmektedir:

II. Alanda Gözlemlenen Geçiş Törenleri ve Tepreş Töreni

A. Geçiş Törenleri

a. Doğum ve İlk Günler

Daima mutluluk verici bir olay olan doğumun en sağlıklı ve olumlu şekilde gerçekleşmesi, bebeğin sağlıklı, iyilikle büyümesi, herkesin ortak dileğidir. Hamilelik döneminde anne ile karnındaki bebeği arasında tam bir özdeşlik olduğu düşüncesi, birtakım kaçınmaları da beraberinde getirir. Örneğin, "çocuğun ömrü

kısa olmasın” diye anne, hamileliği süresince saçını kestirmez. Günah olduğu için saçını boyatmaz; cuma günü temizlik yapmaz. “İyi günde kötülük olmasın” diye gece tırnak kesmez (Coşkun, U. 2006; Bozdemir 2006).

Polatlı’da yaşayan Kırım Türkleri, doğumu takip eden ilk iki geceyi, hanımlar arasında müzik eşliğinde oyunlar oynayarak, “köşek” adı verilen kılık değiştirme oyununun da sergilendiği yemeli içmeli eğlencelerle kutlar. İlk iki gün, devamlı göz aydınlığına gelenler olur. Loğusa yatırılır, dinlendirilir. Bu arada, loğusaya, annesi, eşi ve kayın validesi tarafından altın, giysi gibi hediyeler verilir (Coşkun, M. 2006; Erdoğan 2006).

Doğumdan sonraki üçüncü gece, “su gecesi”dir. Sadece o geceye mahsus olmak üzere, annenin başına kırmızı kurdele bağlanır. Üçüncü günün sabahı, anne ve bebek yıkanır. Bebeğin yıkanmasında esas olan, “tuzlama”dır. Bu yıkanma, Toydemir Köyü’nde dördüncü gün, tekrarlanır. Tuzlama sırasında, bir parça pamuk ıslatılıp tuza batırılır, koltuk altına, ayaklarına, ellerine, saçlarına, bacaklarına sürülür. Bir süre böyle bekletilip yıkanır. Türk kültüründe yaygın olan bu uygulama, çocuk büyüdüğünde vücudu kötü kokmasın diye yapılır. Aynı gün, yıkanmanın ardından eve hoca çağırılır, mevlit okutulur. Bu arada hoca, ezanla birlikte çocuğun aile büyükleri tarafından konmuş olan ismini okur (Coşkun, U. 2006; Erdoğan 2006). Eskipolatlı Köyü’nde bu gün, öğle saatlerinde “botka” yapılır. Botka aslında pirinç/pirinç pilavının adıdır; ama burada tören yemeğinin adı olmuştur. Bu yemekte, kıymalı şehriye çorbası, etli kuru fasulye, pirinç pilavı, komposto, salata, baklava veya tulumba tatlısı yenir. Bazı botkalarda çiğ börek veya köbete yapılır. Anne ve bebeğin doğumdan sonra, su ile ilk buluşmasını takip eden bu, su gecesinde de botkanın ardından, ilk iki gecede olduğu gibi hanımlar arasında yemeli içmeli, müzikli eğlence düzenlenir. Eskipolatlı Köyü’nde su gecesi, loğusa ve bebeği görmeye gitmenin çok sevap olduğuna inanılır (Bozdemir 2006; Erdoğan 2006).

Eskipolatlı Köyü’nde, köyün en yaşlı ve tecrübeli kadınlarından biri, annenin dinlenmesini ve bebeğin bakımını tam anlamıyla sağlamak üzere “ebenay” olarak üç gün üç gece ikisinin yanında kalır. Bu zaman zarfında annenin ve bebeğin; özellikle de bebeğin tüm bakımı, temizlik, gıda vb. tüm ihtiyaçlarının karşılanması ebenayın sorumluluğu altındadır. Su gecesinin ardından ebenay, evden ayrılır. Ayrılırken teşekkür anlamında, kendisine para ve hediye verilir (Oral A. 2006; Oral, A. 2006).

Eskipolatlı, Karakaya, ve Toydemir köylerinde, loğusa kırk gün evden dışarı çıkarılmaz. Eskipolatlı Köyü’nde, “kırklama” uygulaması olarak, doğumun kırkıncı günü, bir kova suyun içine, kırk kere okunmuş doksan dokuz tane tespih atılır. Anne ve bebek bu su ile yıkanır. Böylece kırkı çıkarılmış olur. Toydemir Köyünde al karısından koruması için, bebeğin yatağının kenarına, kırk gün makas, bıçak ve Kur’ân-ı Kerim koyulur. Burada, loğusanın kırk gün dışarı çıkarılmaması,

“loğusanın yol atlaması günah olduğu” ve “loğusa suya gitse suyu kurtlatır” inancına dayanmaktadır. Kırkinci gün anne ve bebek yıkanır. Evden kırk adım dışarı yürütülür. Buna “kırk uçurmak” denir. Eskipolatlı’da, kırk çıkınca, önce ebenaya gidilir. El öpülür. Bebeğin anneannesine gidilir. Anneanne de bokta verir. Loğusa ve bebek iki hafta kadar anneannenin evinde kalır. Akrabalar gezilir, el öpülür. Ardından kayın validenin evine gidilir. Orada da iki hafta kadar kalınır. Akrabalar gezilir, el öpülür. Bu gezmeler sırasında, yaşlı ve bilge biri, “ekmek gibi kutsal, uzun ömrü olsun, saç benim gibi bembeyaz olana kadar uzun yaşasın” dileğiyle, bebeğin saçına un serper. Ayrıca, annenin çantasına, “bebek yumurta gibi olsun, yuvarlansın gitsin, çabucak büyüsün dileğiyle” yumurta koyulur (Coşkun, U. 2006; Oral K. 2006).

Bebeğin ilk dişi ile beraber, çevredeki hanımların katılımıyla zenginleşen “diş bulguru” töreni yapılır. Mısır ve buğday haşlanır. Burada mısır, “dişlerin mısır gibi düzgün sıralanması” dileğiyle yer almaktadır. Her ikisi karıştırılır, kâselere konulup ikram edilir. Kuruyemiş ve çeşitli pastalar, çay ve meyve suyu da ikram edilen diğer yiyecek ve içeceklerdir. Adına diş bulguru yapılan çocuk masanın üzerine oturtulur. Gelecekte icra edeceği mesleği şimdiden görebilmek için, çevresine makas, tarak, kalem koyulur. Çocuk makası seçerse terzi, tarağı seçerse berber, kalemi seçerse öğretmen olacaktır (Bozdemir 2006; Oral, K. 2006; Ünal 2006).

b. Sünnet

Sünnet, her ailenin kendi bahçesinde yapılır. Eskipolatlı’da son zamanlarda, yeni inşa edilmiş olan Çok Amaçlı Köy Konağı’nda yapılmaktadır. Sünnet karyolası üç gün önceden yani çarşambadan süslenmeye başlanır. Cuma günü yaprak dolması doldurulur, diğer yiyecekler hazırlanmaya başlanır. Akşama kına gecesi yapılır, çocuğun eline içinde altın olan mendil bağlanır. Cumartesi günü, sabah çocuk, (geçmişte atla) arabayla gezdirilir, ardından sünnet gerçekleşir. Kıymalı şehriye çorbası, etli kuru fasulye, pirinç pilavı, yaprak dolması, salata, ayran, komposto ve tatlıdan oluşan yemek yenir. Ardından mevlit okutulur. Sünnet çocuğuna altın, giysi, tabak, çanak gibi hediyeler verilir (Oral A. 2006).

c. Askere Uğurlama

Gencin askere gitmesine yakın günlerde, köydeki veya çevredeki tanıdıklar, genci ve arkadaşlarını akşam yemeğine çağırır. Onlara hediye ve harçlık verir. Askere gitmeden bir gece önce, köyde kına gecesi düzenlenir. Ertesi sabah, köy halkı cami bahçesinde toplanır. Hoca dua okur. Erkekler ve kadınlar ayrı ayrı sıraya durur. Asker adayı genç, gelenlerin elini öper, onlarla helalleşir. Bu el öpme sırasında da yine para ve hediye alır. Sonra, oradan uğurlanır (Güler 2006; Ünal 2006).

ç. Evlenme:

1. Kız İsteme ve Söz Kesme

Saha araştırması yaptığımız üç köyde de kız ile erkeğin anlaşmasında çöpçatanlık yaygındır. Evlilikler genellikle görücü usulüyle, kız ve erkeğin karşılıklı anlaşmasıyla, bazen de kız kaçırma yoluyla yapılır.

Kız istemek için, oğlan tarafından kız evine, "cavşu/görücü" gönderilir. Cavşular, gelirken çiçek, çikolata veya şekerleme getirir. Kızı görür, beğenir ve ister. Bu arada cavşuların kararlılığını bildirmek üzere,

Tolup kelgen kara bulut, cavmay ketmez,

Cavşu degen imansız almay ketmez (Oral A. 2006).

dizeleri söylenir. Kız evinden söz alınır. Bu arada tam söz kesilirken, kız evi, kızın annesi için süt parası ister. Helallik anlamına da gelen bu para, cavşular tarafından kızın annesine verilir. Bütün bunların ardından çay, pasta, kurabiye ikram edilir. Söz kesmenin ertesi günü, kızın annesi, oğlanın annesine gider ve söz alınıp verildiğinin somut ifadesi olarak bir tane "testimal/havlu", bir tane "marama/namaz örtüsü" verir. Sonraki gün oğlan tarafından on beş- yirmi kadar erkek, kız tarafına gelir, kıza çeşitli giysilerden oluşan hediye getirir. Kız tarafı da onlara birer testimal verir. Beraberce yemek yenilir. Yemekten sonra kız tarafından oğlan için hazırlanmış hediyeleri alıp giderler (Coşkun, M. 2006; Oral A. 2006).

2. Nişan

Toydemir Köyü'nde bu günün akşamı toplanılıp nişan yapılır. Eskipolatlı ve, Karakaya köylerinde nişan, bir- iki hafta sonra gerçekleşir. Bu köylerde kız oğlana, oğlan kıza nişan giysisi alır. Kız tarafında, kayınvalideye, kayınpedere, damadın kardeşlerine ve cavşuya, içinde ara takımı bile olan bohçalar hazırlanır, kutuların içine konulup gönderilir. Aynısını oğlan tarafı da hazırlar, gönderir. Bazen de oğlan tarafı kendisininkini nişan yapmaya geldiğinde getirir, giderken kız tarafınınkini alıp gider. Toydemir Köyü'nde nişanda, oğlan tarafından en az altı tane burma bilezik şart olarak istenir. Bunun yanı sıra başka takılar da takılır (Bozdemir 2006; Güler 2006; Ünal 2006).

3. Düğün/Toy

Her üç köyde de iki bayram arasında düğün/toy yapılmaz. Düğün hazırlıkları, kız ve oğlan evinde temizlikle başlar. Gelinin odası/evi düzenlenir. Düğüne çağrılacakların listesi yapılır. Geçmişte, bir çocuğu at sırtına bindirip kapı kapı gezdirirlerdi. Günümüzde, liste, muhtara yollanır. Muhtar listeyi cami minaresinden okur. Kız tarafı, oğlan tarafından "sogum" ister. Bu, bir büyükbaş ya da iki küçükbaş hayvandır ve kız evinde yapılacak mutfak hazırlıklarına oğlan tarafından gelen bir destektir. Sogum genellikle Çarşamba günü gelir ve kız ve oğlan evinde yemekler hazırlanır. Perşembe günü düğün başlar. Bir yandan yemekler

hazırlanmaya devam eder. Yemeğin başında “kazanşı/kazancı” durur. diğer yandan fırına ekmek koyulur. Bu işleri eğlenceli hale getirmek için arada sırada, kazanşığı kızdırmak için,

*Peratakay soygan bir buga,
Pevziye abla asgan kaburga
Od başında kazanşılar,
Toktap turmay tıgına (Ünal 2006).*

denir. İmece usulüyle yapılan bu işlerin arasında, hem kız, hem de oğlan tarafında, konu komşu kahve dövmeye çağırılır. Kavrulmuş kahve, “keli” adı verilen taştan oyulmuş haznenin içinde tokmakla dövülür. Bu arada baklava “cayılır/yazılır”, pişirilir. Dışarıdan gelen misafirleri, komşular. yatıya evinde misafir eder (Oral, A. 2006).

Cuma günü de hazırlıklar devam eder. Cumartesi günü, esas düğün başlar. Oğlan evinde mevlit okutulur. Kız ve oğlan evinde saat 11:00-12:00 arasında etli patates yemeği, zeytin, peynir, helva, reçel, baklava, lokum ve çaydan oluşan “kavelte/ cemaat aş” verilir. Bu gece, kız evinde “kına gecesi” düzenlenir. Geçmişte, gelin kınaya günlük giyimiyle katılır; ayırıcı hiçbir görünümü olmazdı. Günümüzde, gelinin başına kırmızı tülbent örtülmektedir. Hatta bundan otuz yıl öncesine kadar, geline manto giydirilir, Başına şal veya atkı örtülürdü (Bozdemir 2006). Gelin baş köşeye oturtulur. Misafirler geline “İyiligin kayırlı bolsun.” der. Gelin de onlara ağlar. Kına yakıldıktan sonra dâre çalınır, oyunlar oynanır. İlerleyen saatlerde, misafirler dağılmaya başlayınca, genç kızların hepsi bir araya gelip ya evin bir odasında ya da dışarıda tek gözlü bir yerde toplanırlar. Burası kız konağıdır. Delikanlılar odanın penceresinden kızları gözetler. Cama tık tık yapıp onları rahatsız eder. Kim hangi kızı beğenirse, ondan eline kına yakmasını ister. Seçilen kız da seçen oğlanı beğenmişse, oğlan pencereden elini uzatır, kız kınayı yakar. Oğlan kızla konuşmayı uzatmak için, kına hakkında “Beş kuruştan küçük, on kuruştan büyük olmasın.” der. Kız, kınanın üzerine kendisinin hazırlamış olduğu mendili bağlar. Oğlan konuşmayı daha da uzatabilmek için mendilin rengini bahane eder; örneğin, kız kırmızı mendil bağlamışsa, beğenmez, mavi mendil bağlamasını ister (Oral, A. 2006; Aydın, H. 2006). Tabii ki delikanlılar arasında kızlara karşı çekingen olanlar da vardır. Kızlar bu durumdan hoşlanmaz ve çekingen delikanlıya alayla karışık şöyle seslenirler:

*Karşıdan bakan oğlan,
Sümüğü sarkan oğlan,
Gel kızlara, kızlara,
Kızlardan korkan oğlan (Aydın H. 2006).*

Bu arada, evdeki orta yaşlı hanımlardan biri, delikanlılarla kızları gözetlemek ve kendi oğullarına kız beğenmek için kızların toplandığı odaya gelir ve kızlar bu duruma şöyle karşılık verirler:

POLATLI KIRIM TÜRKLERİ'NİN GELENEKSEL TÖRENLERİ

*Ayva sarı, nar sarı,
Sarıya konar arı,
Genç kızların içinde
Ne arar koca karı (Aydın H. 2006).*

Gece 24:00 civarında kız konağı dağılır. Başka bir yerde delikanlılar konak kurar. Konak eğlencesi başlamadan önce, köyün yaşlılarından olan “kartagası/meclis başkanı”, “on bey/sağ bey”, “sol bey”, “kapıcı bey/güvenlikten sorumlu bey”, “kürekici bey/yiyecek içecek servisinden sorumlu bey”, “alay beyi/asayıştan ve müzikten sorumlu bey” ve misafirlere seslenerek, orada toplanma amacından bahseder, “Cümle cemaat, cümleden meclisiniz kayırlı bolsun.” der. Eğlence boyunca içki içilen bu ortamda, asayişin bozulmaması gerektiğini öğütleyerek,

*Bu şişe turganday turmaz,
Tursa da şişe yerinde turmaz.*

diyerek asayiş bozanları dışarı atacağını işaretini verir. Eğlence başlar. Bazı delikanlılar arada, bilerek ve isteyerek ceza yiyip dışarı çıkar, kızları gözetlemeye gider (Aydın H. 2006).

Delikanlıların konağı devam ederken aynı dakikalarda, oğlan evinde, oğlan evinin kızları tarafından “horoz tellenir”. Bunun için yaşlı bir horoz kesilir. Az haşlanır. Patates oyulup ayaklarına takılır. Dik durması için boynundan yukarı bir çubuk tutturulur. Renkli kâğıtlarla süslenir ve tepsiye oturtulur. Kızların erkeklere sigara ikram etme kurgusu dolayısıyla horozun ağzına bir de sigara yerleştirilir. Toydemir’de horozun yanında, esasen içki mezesi olması düşüncesiyle bir tane kavun veya karpuz tellenir (Aydın, N. 2006; Coşkun, U. 2006). Horoz telleme, bir miktar biçim değiştirmekle birlikte günümüzde hâlâ devam etmektedir. Alçı veya plastik malzemeden yapılmış bir horoz, renkli kâğıtlarla tellenerek süslenir. Bu yapma horoz hazırda tutulmakta, düğün yapacak aileler arasında elden ele dolaşmaktadır. Eskipolatlı’da kavun, karpuz telleme yaygın değildir, onun yerine, kara bir kabak, kabuğu soyulmadan küle gömülüp fırında közlenir. Çıkarılınca tellenir. Kızlar, bunları, oğlan evinin bahçesine getirir. Müzik eşliğinde oynarlar. Oynarken de gelinin annesinin, kendilerine hediye ettiği oyalı krep çemberi kollarına bağlarlar. Kızlar, horozu ve kabağı bırakıp giderler. Bu arada Cuma akşamı kiyevin/damadın arkadaşları da “şırak” tellemişlerdir. “Lamba/ışık” anlamına gelen şırak, iki tane kırmızı pancar veya kırmızı turp, bir çubuğun iki ucundaki kısa iplere tutturularak yapılır; horoz, karpuz ve kavunda olduğu gibi, renkli kâğıtlar toplu iğneyle üzerine tutturularak tellenir. Kimi zaman, tellenmiş horoz ve şırak delikanlıların konağına, kimi zaman da oğlan evinin bahçesine getirilir. Şırak yüksek bir yere asılır. Eğlence devam eder. Biraz sonra horoz, yenecek hale gelene kadar iyice pişirilir, erkeklerin masasına ikram edilir.

Ertesi gün, sabah saatlerinde, içinde içki, içki mezesi ve şırak olan sininin ortaya getirilmesi ile yine oğlan evinin bahçesinde oyunlar başlar. Saat 11:000 sularında,

gelin almaya gidilir. İsteğe ve karşılıklı anlaşmaya göre, iki şekilde gelin alma yapılır. İlki şöyledir: Kız evi gelini, oğlan evine götürür. Dünür kadınlar, gelinle aynı baş örtüsünü takmışlardır. Yüzleri kapalıdır. Böylece gelini aralarında saklarlar. Eve girince gelinin bulunduğu odanın yarısına perde gerilir. Gelin ve gelinin yakını olan bir kadın, perdeyi kapatıp burada otururlar. Damat yüz görümlüğü verene kadar bu durum sürer. Gelin yüz görümlüğünü alınca, perde açılır ve yakını olan kadın yanlarından ayrılır. Diğer gelin alma biçimi ise şöyledir: "Gelin alçılar", kız evine giderler. Bahçede yemek verilir. Oyunlar oynanır. Kızların kollarında renkli çemberler vardır. Oyunlar esnasında kızlarla erkekler arasında karşılıklı "şın/mani" söylenir. İki delikanlı oynarken, biri, "şuv..." diyerek çıkar. Bir şın söyler. Hemen ardından, "Bu oynanan caşların birisi köyümüzün halı, diğeri de dalı. Bunlar bolmasa ne olur köyümüzün halî?!" der, elindeki parayı birisine kaptırır. Ardından hem oynamaya devam eder, hem de

*Taa berecem, taa berecem,
Tanat kaşık berecem,
der. Elindeki parayı kapan bir başkası da
Tanat kandan günbat kaşık berecek
Vur ustakay...*

diyerek, çalgıcı başına seslenir. Biraz sonra, oynayanlardan biri yine "şuv..." diyerek çıkar ve

*Şaşagga at boylamam, tay boylarım,
Ozüm kence bay bolsam da kız saylarım.
Çal ustakay çal...*

der. Böylece kızlarla erkekler arasında şın atışması başlar. İlk söylenen şın, şın defterinin açıldığını haber verir. Ardından diğerleri gelir:

Erkek:
*Atayım bır taş,
Tigmesin kaş,
Şın tezgâhın kurayık,
Depterin aş.*

Kız:
*Şınlap şınşıtulman
Şınlasam yalman
Sendiyetken caşlarını,
Kıymetke almam.*

Erkek:
*Akşam sefâ kâtipe,
Nargöz aşkan,
A kız saga ne boldu,
Şırayın kaçgan.*

POLATLI KIRIM TÜRKLERİ'NİN GELENEKSEL TORENLERİ

Kız:
*Karaltın kapes,
Kapın ters,
Koralmaynan,
Nekalpmen cürgenin,
Bilalmaynan.*

Erkek:
*Ayakkabın cıkılday,
Kayaka bara,
Ananayım közünden,
Bi yaka kara.*

Kız:
*Penceresi şabaklı,
Kapısı ayday,
Pek maktaylar kedaynı,
Kortıym kayday.*

Erkek:
*Aylanırman karaltın,
Sayarman taşın,
Beş yüz altın berelmen,
Boylarman başın.*

Kız:
*Aylandırtmam karaltın,
Saydırtmam taşın,
Beş yüz tuvul, bin bersen,
Boylatmam başım.*

Erkek:
*İstesem baban bermez,
Anan süymez,
Yetmiş iki tamırın,
Brevü iymez.*

Kız:
*Ne cüresü keday,
Salkım sokak,
Babam saga ne diycek;
Öziün korkak.*

Şın söyleme, böylece devam eder (Aydın H. 2006; Toker 2006; Ünal 2006).

Gelin alıcılar, kız evinin kapısını çalar. Kapı açılmaz. Kapıdaki genç kızlara bahşiş verilir ve kapı açılır. Gelin çıkarılır. Oğlan evine doğru giderken, köye yaklaşıldığında, yol kesilir, "tokuz" istenir. Tokuz, yakasız gömleğin üzerine

tutturulmuş işlemeli duvar cülbez, testimal, çorap, para kesesi, ipek mendil, don, atlet, iğne oyali veya dantel oyali krep ve çevreden oluşan dokuz parça eşyadır. Tokuzu, akrabaları geline hediye eder. Gelin tokuzu verir. Gelin arabasının içine kız tarafından bir çocuk oturtulmuş, eline gelinin Kur'ân-ı Kerîm'i verilmiştir. Evin kapısına gelince, oğlan evinden biri, çocuğun oturduğu cama eğilerek "Kur'ân boş mu, dolu mu?" der. Arabadan "Dolu." Cevabı gelir. Kapı açılmaz, beklenir. Yine oğlan evinden biri bahşiş verir, Kur'ân-ı Kerîm'i alır, kapı açılır, gelin arabadan iner (Oral A. 2006; Şaşak 2006; Demircan 2006). Bu sırada Toydemir Köyü'nde gelinin üzerine şeker, fıstık serpilir. Gelin eve doğru yürürken damat gelinin üzerine ve etrafa para saçır. Henüz eve girmeden, genişçe bir kaba un serpilip içine damat ve gelini temsilen iki tane mum yakılır. Evin kapısından geçerken tam eşğin önünde, gelin "nazara uğramasın, eli sakar olmasın" diye bir tane bardak kırılır (Aydın, N. 2006). Eskipolatlı Köyü'nde yerde yeni bir kumaş serili olur. Buna "ayak bastı" denir (Oral, A 2006; Şaşak 2006). Toydemir'de çeyiz, gelinle birlikte gelir. İçeride birkaç akrabası hızlıca çeyizi serer (Coşkun, U. 2006).

Evde, damat ve gelin bir arada oturtulmaz. Arkadaşları damadı dışarı çıkarır. Damat tıraş olur, süslenir, yeme içme eşliğinde eğlenilir. Akşam yatsı namazına doğru damat arkadaşlarıyla gelir. Dini nikah kıyılır, iki rekat namaz kılınır. Arkasından muhtar resmi nikah kıyar. Damat, gelin odasına girerken, arkadaşları yumrukla sırtına vururlar. Buna "kiyev kapama" denir (Aydın, H. 2006). Biraz sonra herkes evi terk eder. Gelin ve damat üç gün üç gece evden çıkmaz. Ardından komşular eve çağırılır ve gelin el öper. Bir hafta sonra, damat kız evine gider, el öper. Kayınvalide, komşularını çağırır. Damat onların da elini öper. Düğünün üzerinden üç gün geçince, kayınvalide çiğ börek yapar. El öptürmek için komşuları çağırır. Düğünden sonraki ilk perşembe akşamı kızlı erkekli gençler, gelinin evine gelirler. Kuru yemiş, meyve yenir, çay içilir. Misafirler, gizlice, yemişlerin ve meyvelerin kabuklarını, evin değişik yerlerine rasgele saklar. Gelinin hamaratlığını ölçmek için yapılan bu kirlenme ve dağıtma işinden sonra, misafirler gider. Gelin sabaha kadar evi temizler. Ertesi gün, düğünden sonraki ilk cumadır. Eskipolatlı'da çeyiz serme, bu gün yapılır. Gelinin arkadaşları gelir, beraberce çeyiz serilir, eşya görülür, eğlenilir. Ardından, komşulara, tanıdıklara el öpmeye gidilir. El öptüren geline çeşitli hediyeler verir. Geçmişte, çeyizin bir kısmı önceden getirilir, gelin odasının dört duvarına, alttan duvar görünmeyecek şekilde kaplanarak çivilerle asılırdı. Artık bu uygulama tamamen ortadan kalkmıştır (Oral, A.; Orak, K.; Demircan 2006; Erdoğan 2006).

d. Ölüm

Ölümün gerçekleşmesinden hemen sonra, ölenin son giydiği ayakkabı dışarı koyulur. Vakit kaybetmeden cenaze yıkanır, kefenlenir. Camiye başış için cenazenin üzerine halı serilir. Duası okunur, defnedilir. Erkekler camide ve ardından mezarlıkta iken, evdeki kadınların yarısı Yasin okur, tespih çeker, diğer yarısı "keşmeşe/ mayalı hamur" kızartıp koku çıkartır, et ve patates pişirir. Hamur

kızartma üç gün boyunca devam eder. Kırım Türkleri arasında, ölümden sonra konu komşunun ölü evine yemek getirmesi adeti yoktur. Ölü evi yemeğini kendisi pişirir, taziyeye gelen herkese sofraya açar. Mezarlıktan dönen erkekler evin bahçesinde toplanır. Et, patates yemeği, keşmeşe, peynir, zeytin, gül reçeli, evde kavrulmuş un helvası veya tahin helvası ve çaydan oluşan sofrada yemek yenir. Ardından bahçede "toprak mevlidi" okunur. Cenaze sahibi ve yakınları, sıraya dururlar. Orada bulunan herkesle tokalaşır baş sağlığı dileklerini kabul ederler. Son yıllarda ölümden hemen Evde üç gün, üç gece Tebareke okunur. Ölümü takip eden üçüncü, kırkıncı ve elli ikinci gece, evde mevlit okutulur. Otuz yedinci ve kırkıncı gece ölünün burnunun düştüğü, elli ikinci gece eti ile kemiklerinin birbirinden ayrıldığı inancı vardır. Kırkıncı gece mevlidin ardından kaşık börek yenir (Özcan 2006; Oral A. 2006; Ünal 2006).

B. Tepreş Töreni

Polatlı'daki Kırım Türkleri'nin hayatında, takvime bağlı bir kutlama olarak yer alan ve yılda bir kez düzenlenen "Tepreş" şenliği, aslında özel bir kaynaşma eğlencesidir. Kaşgarlı Mahmud, "Tepreşdi", "tepreşür", "tepreşmek" sözcüklerini, "Kişi kamuğ tepreşti." yani "Bütün halk tepreşti, kaynaştı." ifadesi ile örneklendirerek açıklar. "Her tepreşen, kaynaşan şey için de böyle denir." diyerek açıklamasını sürdürür.

*"Ol kar kamuğ kışın iner,
Aşlık tarığ anın öner
Yawlak yağı mende tınar
Sen keliben tepreşür."*

Yani, yaza seslenerek, bütün kar kışın iner, yemeklik buğday onunla biter, yavuz düşman bende dinlenir, kışın durur, savaşmaz, sen gelince tepreşir, kıvıldanır, sözleriyle de kış şartlarından sonra, bahar ve yazın gelişiyile, doğanın ve insanların hareketlenmesinden bahsetmektedir (Kaşgarlı Mahmud 1986: II, 204).

Kırım Türkleri, Tepreşi, aslında Hıdırellez karşılığı olarak kutlamaktadırlar. Tepreş, yerleşim yerinin dışında, kırık alanda yenilip içilerek eğlenilen bir gündür. Bizim katıldığımız Eskipolatlı tepreşi Köy'ün girişindeki bol ağaçlı açık alanda yapılmıştır. Polatlı'dan ve Polatlı dışından ailelerin, faklı derneklerinin katılımıyla bayram havasında geçmiştir. Açık konuşmalarıyla başlayan program, Kültür Bakanlığı Türk Dünyası Müzik Topluluğu'nun Kırım halk ezgilerini seslendirmesinin ardından Eskişehir Kırım Derneği'nin sunduğu halk dansları gösterisiyle sürmüş, geleneksel yemek yarışması, güreş yarışması, tepreş ağası seçimi ve şarkılarla, türkülerle devam etmiştir.

Kırım Türkleri arasında "millî bir gün" olarak kabul edilen "tepreş" günü için, tepreş alanında yenecek yiyeceklerle birlikte, "kalakay" hazırlığı da yapılır. Kalakay, hamuru tereyağıyla yoğurulan, yüzü bıçakla çizilen ve büyük tavalarla, fırında pişirilen bir çeşit çöreklerdir. Tepreş alanına getirilen kalakay, yerde tekerlek gibi

yuvarlanır. Buna “kalakay tıgırtması” denir. Halk arasında, kalakay, bıçakla çizilen tarafı üste gelecek şekilde düşerse, o yıl ekinin bereketli olacağına inanılır. Ardından kalakaylar kesilir, yenir. Tepreş kutlamasının esas açılışı kalakay tıgırtmasıdır. Danslar ve şın söylemeler bundan sonra başlar.

Tepreşin önemli bir niteliği, Tanrı’ya baharın gelişi ve bugüne kadar verdiği iyilikler için şükretmek, bundan sonrası için de sağlık ve bereket duaları etmektir.

III. Değerlendirme

Bundan on, on beş yıl öncesine kadar, Polatlı’da yaşayan Kırım Türkleri’nin toplam nüfusa oranı %30 civarında iken, günümüzde, köy okullarının kapatılması dolayısıyla, köyde yaşayan genç nüfus, İlçe Merkezi’ne taşınmış, üniversite çağına gelenler ve aileleri de şehirlere göç etmiş ve bu oran, %8’e kadar düşmüştür. Bugün köylerde daha çok yaşlılar yaşamaktadır. Pek çok aile de kış aylarını Polatlı merkezde, yaz aylarını köylerde geçirmektedir. Ailelerin fizikî olarak birbirinden uzaklaşmış olması, geleneklerin biçim değiştirmesine ve her geçen gün zayıflamasına yol açmaktadır. Örneğin, eğlencelerle geçen sünnet törenleri yerini hızlıca gerçekleşen ve ardından mevlit okunup sona eren hastane sünnetlerine, perşembeden pazara kadar süren köy düğünleri, yerini daha zahmetsiz, daha kısa süreli salon düğünlerine, ölenin ruhunu şad etmek üzere yapılan kalabalık ölüm törenleri yerini yakın aile çevresinin katılımıyla gerçekleşen törenlere bırakmaya başlamıştır. Oysa, buraya kadar görüldüğü gibi Polatlı’da yaşayan Kırım Türkleri’nin geçiş törenleri ve tepreş şenliği etkinlikleri, tamamen farklı yapılara sahip olmakla birlikte, aslında, toplumda çok önemli işlevleri yerine getirmektedir. Bu törenler, giderek, toplumsal bilinçaltının etkisiyle, kendiliğinden gerçekleşen etkinlikler olmaktan çıkmakta, adeta, farklı yerlerde yaşayan Kırım Türkleri’nin bir araya gelmesi, kaynaşması için düzenlenen etkinlikler halini almaktadır. Buna rağmen, her bir tören kendi gerekleri, atlanmadan, yerli yerince uygulanarak icra edilmektedir.

Araştırmamızın malzemesini oluşturan farklı yapıdaki bu folklor ürünleri, temel işlevleri ve bu işlevlerin özellikleri bakımından benzerlik taşımaktadır. Folklorun işlevleri arasında en önemlileri, Özkul Çobanoğlu’nun, William Bascom’dan aktarmasıyla (1999: 226), “hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi; değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme işlevi; eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktararak eğitilmesi işlevi; toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için bir kaçıp kurtulma işlevi” olarak karşımıza çıkmaktadır. Nihat Nirun-Cihat Özönder’in birer kültür unsuru olarak, “sosyal gruplarda insanlar arası ilişkileri sosyal etkileşim açısından, sosyal beklentilere ve daha üst düzeyde de, sosyal kurumlar bakımından insanlar arası ilişkileri, sosyal kurallara bağladığını”, ifade ettiği âdetlerin, örflerin, gelenek ve göreneklerin icrası sırasında, katılımcılar arasında, açık ve gizli işlevler ortaya çıkmaktadır (Nirun-Özönder 1990: 253-261).

Polatlı'da yaşayan Kırım Türkleri'nin geçiş törenlerinde ve tepreş şenliklerinde, bütün bu işlevsel özellikler görülmektedir.

Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme, folklor icralarının önemli işlevlerinden biridir. Ölüm dışındaki bütün geçiş törenleri ve tepreş kutlaması, diğer pek çok işlevinin yanında, aynı zamanda, katılanların eğlenmesi hoşça vakit geçirmesi için düzenlenmiş etkinliklerdir. Diasporada yaşayan bir halk olan Polatlı'da ve diğer şehirlerde yaşayan Kırım Türkleri, işlevi açıkça belli olan söz konusu törenlerde, yalnızlık duygusundan uzak, bu topluluğun parçası olduğunu kuvvetle hissederek hoşça vakit geçirirler.

Folklor ürünleri, içinde yer aldığı kültürdeki icraları yapanlar ve bu icra ortamına katılanlar için, toplumda geleneklerin sürekliliğini, inançların tazelenmesini, dolayısıyla, toplumsal kurum ve değerlerin pekişip güçlenmesini sağlayarak, değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme işlevini gerçekleştirirler. Burada törenlerin bir gizli işlevi gerçekleşirken toplumsal değerlerin güncelleşmesi de sağlanır. Kültürümüzde, dünyaya gelen her yeni bebeğin, kadının ve erkeğin saygınlığını artırdığı, onların, aile ve toplum içindeki yerini sağlamlaştırarak geleceğe güvenle bakmalarını sağladığı, bilinen bir gerçektir. Polatlı'da yaşayan Kırım Türkleri arasında, bu mutlu olayın "su gecesi" ile kutlanması, bu geceye, mutlak surette çok önem verilmesi ve bu geleneğin canlı şekilde sürdürülüyor olması, bu toplum arasında değerlere ve değerlerin yaşatılmasına ne kadar önem verildiğinin küçük bir örneğidir. Nişan döneminde dünürlerin birbirlerine bohçalar içinde hediye göndermesi, karşılıklı saygı, sevgi, güven duygularının ile birlikte, bundan sonraki ilişkilerinin uyumlu ve olumlu geçmesine yönelik dileklerin de bir ifadesidir. "Eski Türkler'de atalara saygı duyulur, tecrübelerine güvenilirdi. Aile içinde baba, gücü ve koruyuculuğu ile soyun çoğalmasını ve büyümesini sağladı" (Kafesoğlu 1980: 93). Günümüz Türk toplumunda, atalara saygı kültürümüzün en önemli unsurlarından biridir. Bütün geçiş törenlerinde ve tepreş şenliklerinde, aile büyüklerine hürmet etme ve el öperek onların hayır, sağlık ve bereket duasını alma, vazgeçilmez değerlerden biridir.

Folklorun taşıdığı bilgiler, tarihsel olarak gerçek ve öğretileri son derece önemli olarak kabul edilir. Dolayısıyla folklor ürünleri, kültürün aynası ve insanlara yönelik pratik kurallar ve kılavuz olarak düşünülmektedir. Böylece, bu ürünler, eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi işlevini üstlenirler. Geçiş törenleri ve tepreş şenliği için Polatlı Merkez'de ve şehirlerde yaşayan Kırım Türkleri, davet edilir. Dolayısıyla bu toplumun farklı yerlerde yaşayan üyelerinin, belli sebeplerle bir araya gelmesi ve ortak bir gayeyi, ortak bir duyguyu paylaşması için bir birlik ortamı sağlanmaktadır. Geleneksel bilgiler, bireylerin tek başına öğretmesi yerine; bu ortamda paylaşılanlar sayesinde, kuşaktan kuşağa öğretilip aktarılır. Ayrıca, dargınlıkların ortadan kaldırılarak, tek yürek olma bilinci, gelecek kuşaklara da iletilir. Polatlı'da yaşayan Kırım Türkleri'nin oldukça renkli yaşanan

geçiş törenlerinin ve tepreş şenliğinin, kültür birikiminin gençlere öğretilmesi bakımından önemli bir açık işlevi yerine getirdiği görülmektedir.

Törenler, dua ederek, bir takım pratikler uygulayarak hem tabiat kuvvetlerinden hem de insanoğlundan gelebilecek kötülükleri bertaraf etmeye yönelik inançların pekiştiği ortamlardır. Aynı zamanda, toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için bir kaçıp kurtulma mekanizması olma işlevi görürler. Hemen bütün geçiş törenlerinde mevlit okutulması, kına gecesinde delikanlıların, kızların toplandıkları odanın camına gelip onlarla konuşmaya çalışmaları, ellerine kına yaktırmak istemeleri ve bununla ilgili olarak sözü uzatmaları; kızların da onlarla konuşması, böylece iki cins arasında yakınlık kurulması, erkeklerin de kendi eğlence meclisini oluşturması, müzikli oyunlarda karşılıklı şın söyleme, evine girmeden önce, gelinin üzerine saç yapılması, eşikte bardak kırılması, tepreşte bereket dilekleriyle pişirilmiş olan kalakayların tıgırtılması, burada düzenlenen eğlenceli yarışmaların, oyunların ve geleneksel dansların bir parçası olma gibi örnekler, kişilerin olumlu duygular içinde toplumsal ve kişisel kaygılardan uzaklaşmasını sağlayan; ilk bakışta belli olmayan gizli işlevler üstlenen pratiklerdir. Bu törenler sırasında, katılımcılar, belli bir süreliğine de olsa gerçek hayattan uzaklaşır, günlük endişelerden sıyrılırlar.

Diasporada yaşayan bir halk olarak, Polatlı'nın Eskipolatlı, Karakaya ve Toydemir köylerindeki Kırım Türkleri, geçiş törenlerini ve tepreş şenliğini, sadece yiyip içip bir arada eğlenmek amacıyla değil; folklor ürünlerinin toplum içindeki diğer işlevlerini de yerine getirecek şekilde yapılandırılmaktadır. Söz konusu törenlere ve tepreşe katılanlar adeta kutsal bir göreve iştirak etmenin ve Kırım sevgisini gönüllere yerleştirmenin mutluluğunu yaşamaktadırlar.

Kaynak Kişiler:

- AYDIN, Hasan (2006) (Polatlı/ Karakaya 58, üniversite mezunu, avukat) ile 09. 05. 2006 ve 06-07. 07. 2006 tarihlerinde yapılan mülâkatın kaydı, ŞYÖ. arşivindedir.
- AYDIN, Nuray (2006) (Polatlı/ Toydemir, 44, orta okul mezunu, ev hanımı) ile 09-10. 05. 2006 tarihlerinde yapılan mülâkatın kaydı, ŞYÖ. arşivindedir.
- BOZDEMİR, Şehibe (2006) (Polatlı/ Toydemir, 58, ilk okul mezunu, ev hanımı) ile 09-10. 05. 2006 tarihlerinde yapılan mülâkatın kaydı, ŞYÖ. arşivindedir.
- COŞKUN, Muhterem (2006) (Polatlı/Toydemir, 70, orta okul mezunu, çiftçi) ile 09. 05. 2006 tarihinde yapılan mülâkatın kaydı, ŞYÖ. arşivindedir.
- COŞKUN, Ulviye (2006) (Polatlı/ Toydemir, 60, İlkokul mezunu, ev hanımı) ile 11. 05. 2006 tarihinde yapılan mülâkatın kaydı ŞYÖ. arşivindedir.
- DEMİRCAN, Müjgân (2006) (Polatlı/ Eskipolatlı, 41, ilk okul mezunu, ev hanımı) ile 06.07.2005 tarihinde yapılan mülâkatın kaydı, ŞYÖ. arşivindedir.s
- ERDOĞDU, Güler (2006) (Polatlı/ Eskipolatlı, 51, ilk okul mezunu, ev hanımı) ile 07. 07. 2006 tarihinde yapılan mülâkatın kaydı, ŞYÖ. arşivindedir.

POLATLI KIRIM TÜRKLERİ'NİN GELENEKSEL TÖRENLERİ

- ORAL, Adeviye (2006) (Polatlı/ Eskipolatlı, 61, ilk okul mezunu, ev hanımı) ile 03.07. 2006 tarihinde yapılan mülâkatın kaydı, ŞYÖ. arşivindedir.
- ORAL, Kadriye (2006) (Polatlı/ Eskipolatlı, 35, üniversite mezunu, resim öğretmeni) ile 03. 07. 2006 tarihinde yapılan mülâkatın kaydı ŞYÖ. arşivindedir.
- ÖZCAN, Kıymet (2006) (Polatlı/ Toydemir, 55, ilk okul mezunu, ev hanımı) ile 08. 05. 2006 tarihinde yapılan mülâkatın kaydı, ŞYÖ. arşivindedir.
- ŞAŞAK, Ferah (2006) (Polatlı/ Eskipolatlı, 68, ilk okul I. sınıftan terk, ev hanımı) ile 07. 07. 2006 tarihinde yapılan mülâkatın kaydı, ŞYÖ. arşivindedir.
- TEMURER, Ali Sait (2006) (Polatlı/Karakaya, 44, üniversite, serbest meslek) ile 05. 07. 2006 tarihinde yapılan mülâkatın kaydı ŞYÖ. arşivindedir.
- TOKER, Hacı Gülsün (2006) (Polatlı/ Karakaya, 53, ilk okul, ev hanımı) ile 04. 07. 2006 tarihinde yapılan mülâkatın kaydı ŞYÖ. arşivindedir.
- ÜNAL, Zeynep (2006) (Polatlı/ Karakaya, 65, ilk okul ev hanımı) ile 04. 07. 2006 tarihinde yapılan mülâkatın kaydı, ŞYÖ. arşivindedir.

Kaynaklar

- KAFESOĞLU, İbrahim, (1980), *Eski Türk Dini*, Ankara.
- KAŞGARLI MAHMUD, (1986), *Divanü Lûgat- İt- Türk*, (Çeviren: Besim Atalay). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- NİRUN, N. ve ÖZÖNDER, C., (1990), "Türk Sosyo-Kültür Yapısı İçinde Âdetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler", *Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- POLATLI İLÇE NÜFUS MÜDÜRLÜĞÜ, (2001), *2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları*, Ankara.
- YILDIRIM, Dursun, (1998), "Sözlü Kültür ve Folklor Kavramları Üzerine Düşünceler", *Türk Bitiği*, Ankara: Akçağ Yayınları.